

PSIHOLOŠKI I ORGANIZACIJSKI PRISTUPI SAMOUBILAČKOM TERORIZMU

Ksenija Butorac *

UDK: 323.28:616.89-008.441.44

323.28:159.9

323.28:005

Pregledni rad

Primljeno: 18.X.2011.

Prihvaćeno: 9.III.2012.

Sažetak

Od nastanka suvremenog samoubilačkog terorizma ranih 80-ih godina prošlog stoljeća (Libanon), samoubilački terorizam je postao najsmrtonosniji oblik terorizma. Iako samoubilački terorizam čini tek tri posto svih terorističkih napada, oni su prouzročili stradanje 48 posto svih žrtava. Jednoznačna tumačenja ove pojave zanemaruju činjenicu da je terorističko ponašanje interakcija između psihologije pojedinca i izvanjskog okruženja. Psihološka motrišta fenomena terorizma važne su dimenzije istraživanja, ali im se treba pristupiti oprezno uzimajući u obzir motivacijski proces, psihopatologiju, probleme identifikacije, žudnju za vjerskom čistoćom, poniženje, očaj, osvetu i drugo. Terorističke napade rijetko kad izvode pojedinci koji djeluju sami. Oni su članovi veće mreže pa stoga postoji potreba za razlikovanjem motiva pojedinaca s jedne strane i organizacijskih razloga za sudjelovanje u samoubilačkim napadima s druge strane. Druga razina analize usmjerena je na organizacije (skupine, ćelije) koje imaju različite ciljeve i motive te na njihovu potrebu za održavanjem izborom prilagodbe dinamici i taktici određene skupine. Taktički i politički motivi i ciljevi utječu na odluku organizacije da se upusti u samoubilačke napade. Samoubilački terorizam se koristi pretežito stoga što se pokazao učinkovitim vojnom i/ili političkom strategijom. Treća dimenzija proučavanja terorizma obuhvaća različite povijesne, društvene, kulturne, vjerske i ekonomske čimbenike i uvjete koji nude kontekst za razumijevanje razina pojedinca i organizacije.

Ključne riječi: samoubilački terorizam, psihološki profil, grupni identitet, organizacijska strategija, društveno-kulturni kontekst, poticajni i permisivni čimbenici

UVOD

Samoubilački terorizam kao najagresivniji oblik terorizma pojavio se ponajprije u sukobima u kojima je odnos snaga bio asimetričan što podrazumijeva relativno slabu organizaciju protiv jake države. Velika šteta prouzročena samoubilačkim

* Dr. sc. Ksenija Butorac (ksenija.butorac@gmail.com), docentica je na Visokoj policijskoj školi Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske.

djelovanjima u dugotrajnim kampanjama, posebno u odnosu na broj žrtava, nosi sa sobom značajan psihološki učinak na građane napadnute države, ali i na njene obnašatelje vlasti. Terorističke skupine odabiru samoubilačke napade jer u javnosti izazivaju osjećaje straha i ugroženosti bez mogućnosti utjecaja na vlastitu sigurnost, istodobno ističući platformu svoje borbe kako bi izazvali medijsku pozornost. U konačnici, ovi napadi odnose najviše žrtava i povećavaju omjer broja žrtava prema broju počinitelja u korist terorista. "Dok je prosječni kvocijent smrtnosti u oružanim napadima 2,11 osoba, a u napadima koji su počinjeni pomoću odgođenih mehanizama 2,01, prosječan je broj smrtno stradalih u samoubilačkom napadu terorista koji nose pojas s eksplozivom 8,11. Organizacija ne gubi više od jednog terorista, osim ako se ne radi o operaciji koja se odvija na nekoliko mjesta istodobno" (Pedahzur, 2005.:17), što predstavlja minimalno ulaganje uz maksimalan učinak. Kroz izbor svojih meta napada (žrtava), koji su često simbolički ili predstavljaju ciljnu naciju kao objekt napada, terorist pokušava svojim nasilnim činom uputiti poruku snažnim utjecajem na svoju, a osobito na javnost svojega neprijatelja, unatoč ograničenim materijalnim izvorima koje ima na raspolaganju. Teroristička organizacija se stoga trudi pokazati da države, koje su objekt napada, ne mogu zaštititi svoje građane ili da atentatom na određenu žrtvu javnost treba naučiti lekciju čime se obično utječe na publiku. Pomoću takve "pobjedničke strategije" terorističke organizacije na raznim lokacijama u svijetu smatrale su se uspješnima u promicanju svojih ciljeva provodeći svoju aktivnost na vrlo učinkovit način i s relativno niskim troškovima u usporedbi sa strategijama korištenima u prošlosti (Sprinzak, 2000.:68).

Konstatacija Davida Longa (1990.) kako „jednoznačna tumačenja terorizma zanemaruju (ili previđaju) činjenicu da je terorističko ponašanje interakcija između psihologije pojedinca i vanjskog okruženja," sve se više prihvaća u recentnim studijama o terorizmu. U tom smislu socijalna psihologija nudi spoznaje o dinamici skupine kao najbolji način za proučavanje i objašnjavanje terorističkog ponašanja. Usto, većina stručnjaka naglašava "normalnost" terorista, grupnu psihologiju i organizacijsku psihologiju, s posebnim naglaskom na kolektivni identitet, a ne na psihopatologiju pojedinca (Horgan, 2005.). Međutim, važnost kolektivnog identiteta i postupka formiranja i transformiranja kolektivnih identiteta ne treba previše isticati. Time se onda naglašava socijalno-kulturni kontekst koji određuje ravnotežu između kolektivnog identiteta i identiteta pojedinca, te naglašava važnost eksternaliziranja vođe koji širi mržnju koja, po riječima Erica Hoffera (1989.:149), autora knjige *Pravi vjernik (True Believer)*, manipulira "glibom nezadovoljnih duša" stvarajući masovni pokret. Iako složeni multikauzalni pristup obuhvaća brojne čimbenike okruženja i situacijske čimbenike kao prvu razinu uzročnosti, cilj ovoga rada je sačiniti pregled i analizu relevantnih suvremenih spoznaja o individualnim i organizacijskim dimenzijama fenomena samoubilačkog terorizma. Pregled najnovije literature sugerira kako je za samoubilačke napade (interno ili eksterno potaknute) neophodno postojanje nekih preduvjeta poput motiviranosti pojedinca za samožrtvovanje u kombinaciji s pristupom i potporom organizacije. Stoga se ovaj rad bavi načinima na koji se ova dva elementa ujediniju u životima bombaša samoubojica.

DEFINICIJA I KLJUČNI KONCEPTI

Pojmovi "terorizam" i "terorist" su nerijetko prijeporni nazivi. Kako Bruce Hoffman (1998.:38) primjećuje, njihova određenja često odražavaju stajališta onoga tko ih definira. Stoga će definicije Ministarstva vanjskih poslova SAD-a naglasiti političku prirodu toga čina; Ministarstvo pravosuđa i FBI će prikazivati njegovu nezakonitu, kaznenu dimenziju (Ministarstvo pravosuđa SAD-a, 2001.); Ministarstvo obrane SAD-a će definirati terorizam kao dio spektra sukoba niskog intenziteta; Zakon o borbi protiv terorizma SAD-a (*USA Patriot Act*, 2001.) fokusira se na značajke ciljnog stanovništva kao objekta napada: civilni ciljevi nasuprot vojnim ciljevima. Terorizam je općenito prepoznat kao nasilje ili prijetnja nasiljem nad civilnim pučanstvom kako bi se postigao politički, vjerski ili ideološki cilj zastrašivanjem i prijetnjom po psihofizički integritet pojedinca (Post i dr., 2009.:15). To je kazneno djelo koje je često simboličko u svojoj namjeri jer se cilj nasilja razlikuje od cilja na koji treba usmjeriti pozornost. Dakle, za većinu klasičnih oblika kaznenih djela karakterističan je dvodimenzionalan odnos: počinitelj-žrtva dok terorizam dimenzionira relacija počinitelj-žrtva-publika. I naziv samoubojstva je također sporan. Terorizam samoubojica može biti inspiriran muslimanskom fundamentalističkom vjerom (mučeništvo ili samožrtvovanje u službi Alaha – "operacije mučenika") te vjerskim pitanjima za koje će "pravi vjernici" dati svoj život (separatističke „nereligiozne“ skupine Tamilskih tigrova, Kurdistske radničke stranke, Čečeni s njihovim destruktivnim karizmatičnim vođama) (Post i dr., 2009.:15). Samoubilački terorizam (napad, bombardiranje, misija, operacija) je nasilan, politički motivirani napad izvršen pri punoj svijesti osobe koja se raznese zajedno s odabranim ciljem (Schweitzer, 2001.). Smišljena, hotimična i sigurna smrt počinitelja je preduvjet za uspjeh napada. Bombardiranje samoubojica nije jednobrazan i jedinstven fenomen, već podvrsta terorizma koja je važna za proučavanje etničkih konflikata i asimetričnog ratovanja (Crenshaw, 2003.). Važno je razvrstati skupine koje koriste teror samoubojica kao metodu borbe. One mogu uključivati državne ili nedržavne sudionike iako taktiku samoubilačkog bombardiranja u stvarnom svijetu pretežito koriste pobunjenici ili teroristi koji se za dominaciju ili kontrolu bore s već uspostavljenom državom. Važno je razlikovati terorizam od gerilskog ratovanja i pobuna (Post i dr., 2009.:14). Cilj pobuna je obično rušenje političkog sustava, odnosno proširenje vlastitog teritorija. Oružani otpor je drugi naziv koji koriste teroristi za davanje legitimnosti činu nasilja koji se od strane ciljne populacije smatra protupravnim. Ove nazive koriste obje strane zbog njihove retoričke snage i u propagandne svrhe. *Differentia specifica* za mnoge stručnjake jest činjenica da je terorizam simbolički i nastoji potkopati autoritet dominantne sile, ali mu nedostaje vojna snaga da svrgne vlast neke države.

Vrste terorizma

Za razumijevanje psiholoških i bihevioralnih osnova terorizma važno je razmotriti svaku vrst terorizma u svom političkom, povijesnom i kulturnom kontekstu jer je terorizam proizvod svoga mjesta i vremena. Riječ je o privlačnoj strategiji za niz

različitih skupina koje nemaju puno toga zajedničkog. Najvažnija zadaća za buduće istraživače je uvažavanje potrebe za razlikovanjem vrsta terorizma. Velika neslaganja u literaturi proizlaze iz činjenice da svaki terorizam nije isti. Čini se da se određeni uzroci odnose na specifičnu vrstu terorizma (npr. domaći), a neki na drugu (npr. međunarodni). "Dostupni podaci kategoriziraju sve vrste terorizma u zajedničku skupinu i može se primijetiti kako su oni, uključujući i podatke studija slučajeva, uvelike iskrivljeni stoga što dugotrajni sukobi dovode do rutinskog tumačenja i izvještavanja o terorizmu" (Nacionalni institut za istraživanje obrane, RAND, 2009.:53). Jedan pokušaj kategorizacije vrsta terorističkih organizacija ili skupina svrstava ih u najmanje pet kategorija:

1. nacionalisti-separatisti
2. vjerski fundamentalisti
3. drugi vjerski ekstremisti (npr. milenijski kultovi)
4. društveni revolucionari
5. desni ekstremisti.

Varijacija u vrstama najvjerojatnije potječe i rezultira iz raznovrsnih konstelacija specifičnih uzroka. Drugi pokušaj kategorizacije uključuje sljedeće:

1. kriminalci
2. etno-nacionalisti
3. vjerski pripadnici
4. generički sekularni pripadnici
5. desničari (vjerski) pripadnici
6. sekularni ljevičari
7. sekularni desničari
8. oni kojima je cilj rješavanje pojedinih pitanja (zaštita okoliša ili prava životinja, ukidanje abortusa i dr.)
9. osobni/idiosinkratski pripadnici
10. financirani od države.

Ove su razlike važne za razumijevanje ključnih čimbenika. Primjerice, odvajanje kategorije terorizma koji sponzorira država značajno mijenja pitanje temeljnog kauzaliteta. Post, Ruby i Shaw (2002.) razvili su okosnicu uzročnih čimbenika, a u kojoj je prepoznato oko 129 indikatora rizika od terorizma u četiri konceptualne kategorije:

(1) povijesne, kulturalne i kontekstualne značajke; (2) ključni sudionici koji utječu na skupinu; (3) skupina/organizacija: značajke, procesi i strukture; te (4) neposredna situacija. Kao što je i očekivano, određeni indikatori su bili važniji za određene skupine nego za druge. Nacionalističko-separatističke skupine su, primjerice, zahtijevale više financijskih resursa za održavanje svojih operacija od malih ćelija. Štoviše, Abadie (2006.) otkriva da su marksističke skupine u zapadnoj Europi pokazale manje dokaza o uzročnim čimbenicima od nacionalista, dok su marksističke skupine u državama u razvoju pokazale više dokaza o osnovnim uzročnim čimbenicima od marksista u

Europi. Analogno tome, međunarodni islamisti su pokazali manje dokaza o osnovnim uzrocima terorizma od nacionalističkih muslimanskih skupina. Nastavno, međunarodni islamisti manifestirali su više dokaza o uzročnim čimbenicima od marksista u zapadnoj Europi. Drugi primjeri koji ukazuju na važnost takvih razlikovanja su studije koje razlikuju vjerske i druge vrste terorističkih skupina stavljajući veći naglasak na ideologiju. Neke od njih razlikuju globalne i lokalne terorističke skupine dok kod ostalih to nije slučaj. Pritom treba uzeti u obzir kako odrednice međunarodnog terorizma, kad se uzmu zasebno, ne pružaju podatke o odrednicama domaćeg terorizma. Ovo se posebice odnosi na jedno od znanstveno utemeljenih rezultata istraživanja o terorizmu - da je represija gotovo uvijek uvjet koji je potreban za pojavnost terorizma (Abadie, 2006.:54). Iako se ova korelacija u osnovi pokazuje točnom za domaći terorizam, ona se ne odnosi na međunarodni terorizam. Kako bi se jasnije mogle razlikovati vrste terorizma, bilo bi korisno razdvojiti često zajedno grupirane kategorije u literaturi o političkom nasilju. Široko rasprostranjeni terorizam koji se događa u regijama s nedavnim ili ratovima u tijeku ili u državama pod stranom okupacijom, vjerojatnije će imati više zajedničkog s rezultatima istraživanja iz literature o građanskim ratovima nego s malim, neovisnim, ideološki vođenim ćelijama spavača - pripadnika džihada u zapadnoj Europi (Noricks, 2009.:54). Iako je većina znanstvenika koja proučava građanske ratove jasno odijelila svoje istraživanje od istraživanja o terorizmu, ova je podjela manje jasna i izražena u podpodručju etničkog sukoba jer je etnički terorizam često taktički relevantno pitanje. Potrebno je strukturirano nastojanje da se odredi koji su konstrukti iz nekog podpodručja relevantni a koji to nisu, te prepoznati i odrediti suštinu razlika između podkategorija političkog nasilja. Ako se slažemo s Bjorgom (2005.) da je terorizam (taktička) radikalizacija drugih vrsta političkog sukoba, tada naš cilj treba biti "identifikacija čimbenika, procesa i okolnosti koje imaju tendenciju pretvoriti takvu radikalizaciju u terorizam, kao i identifikacija čimbenika koji pridonose sprječavanju sukoba koji mogu rezultirati terorizmom" (Bjorg, 2005.:4). Za to će, nedvojbeno, biti potrebno konceptualno razdvajanje terorizma u nekoliko različitih kategorija. Sličnosti između nacionalističko-separatističkog terorizma (kao u Palestini, Šri Lanki i Irskoj) i literatura o građanskim ratovima, revolucijama i etničkim sukobima najočitije je mjesto za početak. Općenito uzevši, neprijeporno je da socijalna deprivacija nekih skupina, etnička ili vjerska diskriminacija, kao i masovna viktimizacija u postkonfliktnom okruženju mogu dovesti do polarizacije društva („mi protiv njih“) i pojave nasilja motiviranog mržnjom uz ekstremno političko vodstvo.

PSIHOLOŠKI PRISTUP

Psihološkim aspektima fenomena terorizma treba pristupiti s oprezom i jasnom svijesću o ograničenjima psihologije u pojašnjavanju našeg razumijevanja terorizma (Victoroff, 2005.). Usto, psihološke teorije o terorizmu su nerijetko pristrane i spekulativne, a neke od njih često nude široku generalizaciju koja nije strogo dokazana. Unatoč tome, psihološki čimbenici terorizma su znatno pridonijeli razumijevanju

ovog fenomena, osobito kroz teorije grupnih procesa, opisivanje postupka mentalne pripreme za napade kroz mehanizme moralnog „oslobađanja“, uključujući dehumanizaciju, usporedbu s prednostima onostranog života ili eufemistično označavanje – procese koji su pojačani na razini skupine (Bandura, 1998.). Individualna razina analiza samoubilačkih napada ne objašnjava zašto dolazi do samoubilačkog terorizma u određenom okruženju, a u drugima ne. Međutim, saznanje da je riječ o višestrukome motivacijskom mehanizmu koristan je početak za bolje razumijevanje uzroka, uvjeta i povoda u području samoubilačkog terorizma.

Motivacija kao traganje za osobnom važnosti u grupnom procesu

Iako su sva ljudska vjerovanja zasnovana na nekoj vrsti motivacije, postajanje bombaša samoubojica je društveni proces - on uključuje socijalizaciju i podložan je pravilima te pokazuje određene obrasce. Mogućnost i prilika za sudjelovanje u terorističkim napadima također su društveno određeni. Istraživanja su pokazala da su za napade bombaša samoubojica potrebna tri glavna elementa: motivirani pojedinci, pristup organizacijama čiji je cilj stvoriti bombaše samoubojice te zajednica koja veliča počinitelje kao heroje i prihvaća njihova djela kao plemenita djela otpora (Hafez, 2004.; Merari, 2004.; Oliver & Steinberg, 2005.). Studije koje se bave motivacijom za počinjenje samoubojstva usredotočene su na psihologiju počinitelja, ispitujući obilježja psihopatologije ili nenormalnosti bombaša samoubojica (npr., Hassan, 2003.; Merari, 2004.; Silke, 2003.). Nedavni pregled istraživanja geneze terorizma samoubojica pokazuje, međutim, da suvremeni teroristi samoubojice sa Srednjega Istoka nemaju primjetne psihopatske crte i da su jednako obrazovani i jednakog materijalnog statusa kao i narodi koji ih okružuju (Atran, 2003.). Marta Crenshaw, poznata stručnjakinja za međunarodni terorizam, ustvrdila je kako je zajednička izrazita značajka terorista njihova normalnost (Crenshaw, 1981.). Većina se promatrača slaže da su bombaši samoubojice racionalni pojedinci ili „racionalni fanatici“ (Sprintzak, 2000.), čije je pribjegavanje samoubojstvu utemeljeno na razlogu ili rezultatu specifične *cost-benefit* analize (Hafez, 2004.; Stern, 2003.). Motivacijski mehanizam za sudjelovanje u napadima bombaša samoubojica uključuje nacionalne i/ili vjerske ideologije te kolektivne/altruističke i pojedinačne/fatalističke razloge (Pedahzur, 2003.; Perliger & Weinberg, 2003.), iako motivacija nije uvijek popraćena prigodom za počinjenje akta nasilja na razini pojedinca ili organizacije (Ganor, 2005.). Neki su promatrači identificirali tri glavne vrste bombaša samoubojica: one koji djeluju iz vjerskih uvjerenja, druge koji imaju potrebu za osvetom ili odmazdom zbog smrti člana obitelji ili bliskih osoba vezano uz posljedice neprijateljskog djelovanja, te one koje izrabluje organizacija na način da počine teroristički napad zbog manjih financijskih nagrada ili obećanja za život nakon smrti (Kimhi & Even, 2004.). Istraživanja su se, također, bavila ulogom koju imaju vjerska uvjerenja i motivacijom utemeljenoj na kulturi koja potiče ili pokreće napade bombaša samoubojica (Argo, 2004.; Hafez, 2004.; Oliver & Steinberg, 2005.). Frustracije zbog nerijetko dugotrajno nepovoljnih političkih i društveno-ekonomskih uvjeta su, također, navedene kao motivacijski pokretači, a odnose se na samoubojstva kao opozicijski terorizam (Crenshaw, 2002.). Riječ je o

ekvivalentu mjere koja se koristi za postizanje odmazde, za poniženje neke skupine ili vraćanje nacionalne časti (El Sarraj, 2002a, 2002b; Rosenberger, 2003.). Naglašava se uloga društvenih skupina – obitelji, prijatelja, etničkih, vjerskih ili nacionalnih u oblikovanju društvenog identiteta počinitelja te u internalizaciji kolektivnog sjećanja na nepravdu, poraz ili sramotu (Argo, 2004.; Bloom, 2004., 2005.; Oliver & Steinberg, 2005.). Neki autori navode da je zbog posljedičnih osjećaja beznađa, očaja, srama ili poniženja „jednako živjeti ili umrijeti“ (El Sarraj, 2002a, 2002b; Stern, 2003.), posebno u arapskoj kulturi koja puno značaja pridaje “časti.” Drugi tvrde kako napad bombaša samoubojice nije čin očaja već borbe (Merari, 2004.), na što ukazuje analiza sadržaja oprostajnih poruka koju teroristi snimaju prije samoubilačke misije (Hafez, 2004.). Napadi bombaša samoubojica se tumače kao način za postizanje samoosnaživanja, otkupljenja i časti za pojedince koji osjećaju nemoć, gaženje dostojanstva, odnosno poniženje (Hassan, 2003.; Juergensmey, 2000.). Drugi naglašavaju da je samoubojstvo zajamčeni pristup svjetovnim zadovoljstvima koja su zabranjena u ovom životu i kao nada za život poslije smrti (Berko, 2002., 2004.; Stern, 2003.; Victor, 2003.). Osobne okolnosti kao što su trauma, poniženje, osjećaj diskriminacije i odbačenosti ili kronično neutaživa žeđ za megalomanskom važnošću (Sprinzak, 2002.) mogu stvoriti uvjete koji olakšavaju prihvaćanje ideologije koja nudi izravan pristup “raju u kojem je upravo važan pojedinac”. Članstvo u terorističkoj skupini može dati osjećaj smisla i svrhe. Može dovesti do pojačanog samopouzdanja i pojedinac može steći osjećaj kontrole i utjecaja na svoj život. (Također pogledati Helmus, 2009., za dodatnu raspravu o alijenaciji, identitetu, itd.). Crenshaw (2009.) navodi kako upravo ideologija ima ključnu ulogu u kauzalnom mehanizmu argumenata. Djela samoubilačkog terorizma prožeta su dubokim značenjem za njihove počinitelje i proistekla su iz ideologije kojoj pripadaju. Po svemu sudeći, teroristička samoubojstva nisu slučajni činioci nasilja ili impulzivni ispadi nekontroliranog bijesa. Teroristi samoubojice znaju što rade: njihova djela imaju značenje ukorijenjeno u kulturalno utemeljenim ideologijama. Oni prikazuju svoje počinitelje kao mučenike, pojedince koji žrtvuju svoj život zbog viših, njima dragocjenih razloga i koji stoga zaslužuju krajnje obožavanje od članova svojih skupina dajući tako njihovoj osobnosti auru najveće važnosti. Neuspješni akteri, za razliku od uspješnih, imali su više rezultate na skali kolektivismu, a niže na skali individualizmu. Sukob koji se događa i doživljava unutar skupine daje temelj za stvaranje važnosti članovima skupine istodobno dajući tu važnost i ideologiji te, u konačnici, tražeći od pojedinaca da motivirano prihvate i zadano provedu u djelo (Kruglanski i dr., 2009.). U takvom okruženju vođa terorističke skupine može se smatrati zlonamjernim terapeutom skupine koji nezadovoljstvo njenih članova usmjerava na vanjski uzrok za možebitne poteškoće opravdavajući agresiju protiv prepoznatog cilja.

ORGANIZACIJSKI PRISTUP

Psiholozi prepoznaju dvije vrste agresije – emocionalnu i instrumentalnu. Emocionalna agresija je povezana s bijesom kao jednim od psiholoških mehanizama obrane čovjeka i ne promišlja dugoročne posljedice. Posljedična nagrada po izljev emocionalne agresije jest povrjeđivanje nekog tko je povrijedio nas. Instrumentalna agresija je promišljenija – uporaba agresije u druge svrhe. Teroristička agresija može sadržavati emocionalnu agresiju onih koji su izvršitelji terorističkih operacija, ali oni koji planiraju terorističke čineve obično racionalno osmišljavaju ono što žele postići. Oni nastoje izazvati dugoročne gubitke neprijatelja, a za sebe postići i osigurati dugoročnu prednost. Terorizam uzrokuje stradanja neposrednim uništenjem života i materijalnih dobara, ali se teroristi, također, nadaju da će dugoročni gubici neprijatelja biti znatno veći. Budući da moć nasilja proizlazi iz ranjivosti čovjeka (straha i nesigurnosti za svoj psihofizički integritet), oni žele uliti strah i osjećaj ugroze daleko široj populaciji od neposrednih žrtava i njima bliskih osoba. Njihova je nakana da se neprijatelj iscrpljuje trošeći vrijeme i novac na sigurnost ljudi i institucija. U suštini, teroristi žele zadati udarac svim društvenim segmentima poput nametnutog poreza koji iziskuje prebacivanje resursa iz pozitivnih društvenih tokova u (po društvo) iscrpljujuće i neproduktivne sigurnosne mjere. Troškovi značajno povećanog stupnja sigurnosti će najvjerojatnije biti enormni za državu poput SAD-a gdje je otvoreno društvo osnova gospodarskog napretka te obrambenih i sigurnosnih snaga zasnovanih na visokoj tehnologiji. Teroristi se nadaju da će svojim spektakularnim napadima izazvati žestoki otpor koji će im pomoći u privlačenju i mobiliziranju svojih ljudi. Teroristička skupina je vrh piramide pristaša i simpatizera (McCauley, 2001.). Osnova piramide sastoji se od svih onih koji se identificiraju i suosjećaju s ciljevima za koje se teroristi bore iako se možda ne slažu s nasilnim djelovanjima koje teroristi koriste. Primjerice, u Sjevernoj Irskoj osnova piramide su svi oni koji se slažu s izrekom "Britanci van". U islamskom svijetu osnovu piramide predstavljaju svi oni koji su suglasni sa stavom da su SAD u posljednjih 50 godina radile protiv muslimana i ponižavale ih. Organizacijska piramida je teroristima nužna za zaštitu i novačenje. Teroristi očekuju da će nespretni i često neprecizan napad na njih biti usmjeren na pripadnike njihove strane koji dotad nisu bili radikalizirani i mobilizirani, te će pojačati njihovu empatiju obraćajući one koji suosjećaju da djeluju i da se žrtvuju kako bi time ojačali status vrhuške piramide. Grupne vrijednosti koje su iskazane u cilju usmjerene su na jačanje osobnosti pojedinca u maloj skupini ljudi sličnih stavova i razmišljanja koji su spremni počinuti terorističko nasilje. Većina pojedinaca pripada mnogim skupinama - obitelji, kolegama, susjedstvu, vjeri, državi i svaka od njih ima neki utjecaj na vjerovanja i ponašanja pojedinca. Ove skupine obično su heterogene, imaju različite vrijednosti, a sukob vrijednosti u pravilu smanjuje snagu i homogenost bilo koje organizacije ili skupine koja dominira nad svojim članovima. Štoviše, članovi ilegalne terorističke skupine su organizaciju kao dio njihovih života stavili na prvo mjesto, prekidajući ili smanjujući dotadašnju povezanost s najbližima. Snaga ove skupine postaje ogromna i kao takva prenosi se na svaku vrstu osobnog i moralnog rasuđivanja pojedinca. To je moć koja nasilje nad neprijateljem može učiniti ne samo prihvatljivim, već i neop-

hodnim. Istraživanja su pokazala da su za samoubilačke bombaške napade potrebna tri glavna elementa: motivirani pojedinci, pristup organizacijama čiji je cilj proizvesti samoubilačke bombaške napade te zajednica koja veliča počinitelje kao heroje i prihvaća njihova djela kao plemeniti oblik postojanja (Oliver & Steinberg, 2005.; Merari, 2004.). Uzimajući individualnu, socijalnu i organizacijsku razinu analize kao potpuno neovisne i u integralnom obliku prijeko potrebne za potpuno tumačenje fenomena, slažemo se s komentaram M. Crenshaw (2009.:360) : "Društvene mreže su bitne... [kao što su i] vođe skupina koji konstruiraju ideologiju... [te] razmatranja organizacijske strategije, taktike i učinkovitosti". Stoga je postajanje bombaša samoubojica društveni proces. On uključuje socijalizaciju, internu dinamiku skupina u kojima proces grupe dinamike anulira osobnu odgovornost, polarizirani odnos prema svojoj i neprijateljskoj publici i kao takav ovaj je proces podložan pravilima i pokazuje određene obrasce u izvedbi. Mogućnost sudjelovanja u njemu je također društveno određena.

Strateško – racionalno donošenje odluka

Osim dvaju pristupa istraživanja koja se bave pojedinačnim bombašima samoubojicama (mikrorazina) te društvom i kulturom (makrorazina), Pedahzur (2005.:25-29) stavlja naglasak na različite stadije u okviru organizacijskog procesa. U modelu s tri stadija autor opisuje postupak koji počinje donošenjem strateških odluka i završava eksplozijom terorista samoubojice. U prvom stadiju čelnici terorističke organizacije, znajući da se odluka o mobilizaciji bombaša samoubojica ne može primijeniti bez podrške njihove socijalne skupine, traže njihovo odobrenje, a za poboljšanje ciljeva te organizacije. U drugom stadiju teroristička organizacija poziva na novačenje potencijalnih samoubojica. Osoba koja odabire ovaj čin motivirana je razlozima vezanim uz njezinu predanost ideologiji, vođi ili skupini ljudi ili osobnoj krizi koju je doživjela. Društveno okruženje kojem pojedinac pripada (zajednica ili ograničeni organizacijski okvir) koje inzistira na ideji samoubojstva značajno će olakšati njegovo prijavljivanje za misiju. Treći stadij namijenjen je pripremnom procesu obuke i vjerske indokrinacije s ciljem da novaka dovede do mentalnog stanja koje mu omogućuje posvemašnju pomirenost i posvećenost izvršenju operacije. Organizacije kao što su Al-Kaida, Hamas, Hezbollah ili LTTE, koje su formirane oko neke vrste ideološke jezgre, često imaju odlučujuću ulogu u određivanju *gdje, kad i tko* će sudjelovati u samoubilačkom terorizmu. Organizacije uspijevaju uvjeriti određene pojedince da se upuste u samoubilački terorizam kroz socio-psihološki proces uvjeravanja, vodstva i stvaranja podijeljene stvarnosti. Na taj način organizacija radi na jačanju osjećaja osobite važnosti pojedinca tako što ga podsjeća na ključne gubitke za skupinu i ponižavajuće poraze koje su im nanijeli neprijatelji (kršćani, Židovi, Amerikanci...). Alternativno, organizacija može kod pojedinca iskoristiti jedinstveni osjećaj gubitka osobne važnosti zbog vlastitih frustracija ili nesretnih okolnosti obiteljskog stradanja. Na taj način može pružiti priliku, ne samo za vraćanje dostojanstva osobi, već i za stvaranje privlačnog grandioznog osjećaja osobne važnosti kod pojedinaca koji nisu doživjeli osobna poniženja ukorijenjena u ideologiji mučeništva ili časti. U

tom kontekstu važni su prijemčivost i prihvaćanje ideologije koje se odvija često od ranog djetinjstva i kroz cijeli obrazovni sustav (Post, 2009.:383). Izlaganje i kontakt s organizacijama je od velikog značaja za inicijaciju i obuku bombaša samoubojica (Argo, 2004.; Bloom, 2004., 2005; Merari, 2004.). Organizacije koje osmišljavaju i provode obuku za napade bombaša samoubojica imaju kompletnu infrastrukturu: oruđe, financije, opremu, kontakte i osoblje za podršku, uključujući stvarnog bombaša, tekliča, osobu koja obavlja novačenje, vođu organizacije i vjerskog vođu (gdje je to primjenjivo) koji nude indoktrinirane proglose za samoubilačke napade. Riječ je o resursima koji čine temelj za provedbu uspješne misije. Jednako tako, važno je i poznavanje može bitnih meta napada, navika stanovnika određenog područja i rasporeda osoblja koje radi na osiguranju, pristup informacijama o poželjnim metama uključujući i vrijeme koje je pogodno za izvršenje misije. Odabir kandidata koji se mogu uklopiti u okruženje, koji poznaju jezik za komunikaciju s lokalnim stanovnicima, manifestiraju samopouzdanje, nose odgovarajuću odjeću i druge stvari koje im daju zapadnjački izgled kako ne bi izazvali sumnju, također je odgovornost organizacije (Hassan, 2004.). Bez podrške mreže, organizacije i infrastrukture pojedinac ne može postati bombaš samoubojica (Merari, 2004.; Moghadam, 2003.).

Razgovori s osobama koje su ih novačile ili slale u misiju (Berko, 2002., 2004.) potvrdili su kako je za stvaranje bombaša samoubojica potrebno iskustvo vježbanja, odnosno obučavanja i zahtijeva puno vještina. Određena osoba selektira/prepoznaje potencijalne kandidate i priprema ih za misiju. U nekim slučajevima mora potaknuti kandidate da postanu mučenici¹ ili ih uvjeriti da je misija iznimno važna i da donosi nagrade u ovom i u zagrobnom životu. Osobe koje obavljaju novačenje često pomažu bombašima samoubojicama da prevladaju strah i riješe se svih ograničenja koja ih sprječavaju u izvršenju njihove misije. Drugi brinu da kandidati prihvate plan i da se ne predomisle. Važni zadaci su, također, i opremanje kandidata, osiguranje kontakata i za kandidata olakšavajućih popratnih rituala koji su vezani za misiju (primjerice, snimanje videa "posljednjih riječi" koje recitira pojedinac koji treba postati *šahid* – mučenik), kao i vožnja potencijalnog bombaša samoubojice do cilja. Regrutacija i slanje bombaša samoubojica je, stoga, proces koji zahtijeva svestranost u obavljanju zadaća, fleksibilnost i prilagodljivost. Razumijevanje ljudske prirode, posebno primjećivanje slabosti, prepoznavanje ranjivosti i manipulacija osobnim neuspjesima u društvu, emocionalnim poteškoćama ili osobnim dvojabama prijeko su potrebne vještine kod stvaranja bombaša samoubojica. Kultura mučeništva – simbolička vrijednost samoubojstva u službi vjere ili nacije i čast koja se pridaje bombašu samoubojici i njegovoj obitelji su, također, vrlo važni u proizvodnji bombaša samoubojice (Post, Sprinzak, & Denny, 2003.).

¹ Islam smatra da se uključenjem u Džihad (težnja) ili "sveti rat" garantira nebo muslimanima koji su spremni žrtvovati se za obranu vjere. Ortodokсни muslimani štiju ideju da pobožni vjernik, koji ima zadatak služiti Bogu, može služiti kroz život ili kroz smrt. To se smatra svetim ili mučeništvom, a ne samoubilačkim. Postoji rasprava o tome da li islam oprašta ili poziva na samoubojstvo za služenje Bogu. U palestinsko-izraelskom kontekstu, i sekularne i vjerske militantne organizacije se pozivaju na islamske tekstove i simbole mučeništva i džihada da motiviraju pojedince i opravdaju njihovu regrutaciju i slanje bombaša samoubojica (pogledati Hafez, 2004., Hassan, 2003., Israeli, 2002.)

I sekularno i vjerski nastrojene terorističke organizacije pozivale su se na religiju kod organiziranja samoubilačkih bombaških napada (Hafez, 2004.; Hassan, 2003.; Israel, 2002.). Počinitelji koji su poslani u misiju od obje vrste organizacija pozivali su se na svoju vjerski utemeljenu obvezu da se uključe u borbu i da zauzvrat budu nagrađeni rajem za svoju samoubilačku misiju (Berko, 2004.). Počinjenje samoubilačkog bombaškog napada u pravilu je vojnička odluka. Mora je odobriti politički vođa, implementira je organizacija, a naklonjena javnost je prihvaća i raduje se ishodu. Napadi se smatraju vojnim operacijama, a često se prikazuju kao defenzivna djelovanja (Juergenmeyer, 2000.). Samoubilački bombaški napadi koji koriste ljude kao projekte ili "pametne bombe" nedvojbeno je poželjna vojna taktika. Ona nadilazi asimetričnu silu, pomaže slabijim skupinama da nadmaši razliku u snazi koju imaju jaki neprijatelji koristeći sofisticirano oružje, ali, unatoč tome, ne mogu im naštetiti konvencionalnim ratovanjem (Crenshaw, 2002.). Samoubilački napadi su korisni za terorističke organizacije jer rezultiraju visokim intenzitetom fizičke i psihološke štete (Pape, 2005.). Nadalje, uspješni su u postizanju ciljeva i teško ih je odvratiti. Ekonomični su i jednostavni u izvedbi, za njih nije potrebno planirati potrebne rute ili izlaze za bijeg, a počinitelji se ne izlažu istrazi. U konačnici, privlače medijsku pozornost, a organizaciji koja stoji iza njih osiguravaju status i prihvaćanje (Ganor, 2002.; Hoffman & McCormick, 2004.). Za mnoge terorističke organizacije kompromis i pregovori s neprijateljem su neprihvatljivi jer ih smatraju znakovima slabosti i izdaje. Pored toga, ciljeve organizacije je često nemoguće ostvariti jer se prigodno redefiniraju, a njihovo ostvarenje može dovesti do raspada skupine ili organizacije.

POTICAJNI I PERMISIVNI ČIMBENICI

Vezano uz socio-kulturni kontekst koji određuje ravnotežu između kolektivnog (skupnog) i pojedinačnog identiteta, nejasne granice koncepta temeljnih uzroka terorizma djelomično proizlaze iz važne podjele u literaturi između permisivnih i poticajnih čimbenika za pojavnost terorizma (Crenshaw, 1981.; Newman, 2006.). Permisivni čimbenici su, zapravo, preduvjeti i tradicionalniji su uzroci koji dugoročno povijesno, socio-kulturološki, politički, vjerski i slično omogućavaju („dopuštaju“) terorizam. Oni omogućuju uspostavljanje konteksta u kojem se stvaraju prilike ili okolnosti za pojavu (i održivost) terorizma. S druge strane, poticajni čimbenik (precipitant) je događaj ili incident koji pomaže u kataliziranju, pospješuje ili služi kao okidač u promjeni ponašanja, posebno u pomaku prema nasilnom djelovanju. Poticajni događaji se mogu, također, razviti u osjećaj nepravde i „prirodne“ potrebe za odmazdom kad se u pripadnika napadnute skupine generira nepovjerenje i želja za osvetom zbog nemogućnosti utjecaja na vlastitu sigurnost. Koncept temeljnog uzroka obuhvaća i poticajne i permisivne čimbenike iako se permisivni shvaćaju više kao simptomi problema nego kao izvor bolesti. Newman (2006.:750) objašnjava da „određeni uvjeti omogućuju društveno okruženje i rašireni osjećaj nepravde koji, u kombinaciji s određenim permisivnim čimbenicima, rezultira pojavom terorističkih organizacija i terorističkih djelovanja“. Također, tvrdi da upravo strukturalni čimbe-

nici, kao i osjećaj nepravde koji ih prati, određuju osnovu djelovanja koja proizvodi novake i ideologiju. Poticajni čimbenici, za razliku od njih, nude nove mogućnosti, određuju vodstvo i organizaciju i pomažu u oblikovanju političkog programa. Ostali permisivni čimbenici su: nedostatak političkih opcija za rješenje problema, doživljena nelegitimnost režima, ekonomska nejednakost, društvena nestabilnost do koje dolazi zbog procesa modernizacije te kulturalni i ideološki čimbenici poput primjerice kulturalnog shvaćanja nasilja (kultura mučeništva). Poticajni čimbenici se u široj literaturi o političkom nasilju također smatraju važnim, a posebno u literaturi o etničkom nasilju (Varshney, 2001.; Horowitz, 2003.). Poticajni čimbenici mogu uključivati široki raspon događaja i fenomena, primjerice, represija nad ciljnom skupinom, prijetnja uništenjem ciljne skupine, neuspjeli izbori i drugo. Pritom je važno da sudionici u nasilju doživljavaju poticajni događaj kao presudan za čin nasilja.

Mobilizacijske strukture i društvene veze

Jedan od važnih čimbenika vezan uz poticanje na terorizam su mobilizacijske strukture (pogledati Jackson, 2009.). Tilly (1978.), primjerice, tvrdi da je postojanje bilo kojeg stupnja više različitih preduvjeta nevažno ako ne postoji organizacijska struktura. Saznanja o mobilizaciji terorističkih skupina potječu iz literature o društvenim kretanjima (Della Porta, 1995.; Koopmans, 1993.; Tarrow, 1998.) i razmatra se u Sagemanovom radu (2004., 2008.). Značajno slaganje odnosi se na ideju da posvećeni pojedinci iniciraju svoje prijatelje i članove obitelji u terorističke skupine prvenstveno pomoću snage njihovih odnosa, a ne zbog njihovog osjećaja nepravde ili njihove vjere. U slučaju nekih skupina (npr. Džama Islamija), ovi su odnosi formirani poglavito kroz zajedničko pohađanje medresa, džamija i vjerskih skupina za proučavanje islama, pored vojne obuke u Afganistanu ili Filipinima te kasnije kroz rodbinske veze (Ismail, 2006.). Pedahzurov (2005.) primjer također označava važnost već postojećih društvenih veza u pristupanju terorizmu. On napominje značajnu ulogu koju imaju članovi obitelji, prijatelji pa čak i društvena umreženost u zatvorima kad je riječ o uvođenju ljudi u terorističku aktivnost ili, s druge strane, važnost postojećih terorističkih skupina u privlačenju novaka. U drugim slučajevima (npr. u Australiji) ovi se odnosi razvijaju na radnom mjestu ili u društvenim organizacijama kao što su nogometni klubovi. Povijest drugih skupina kao što je Irska republikanska armija naglašava važnu ulogu rodbinskih veza u uspostavljanju odnosa koji premošćuju jaz između obiteljskih srodnika i terorističke skupine. Mnogi znanstvenici (Della Porta, 1995.; McAdam, 1988.; Sageman, 2004.) tvrde da više prevladavaju novačenja od baze prema vrhu piramide nego obrnuto; pojedinci se uključuju u aktivnosti jer su njihovi prijatelji i obitelj otprije članovi organizacije, a ne zato što su od početka posvećeni aktivnostima ili višim ciljevima organizacije. McAdam (1986.:68-71) tvrdi da je prvotno prihvaćanje ideje o sudjelovanju u "aktivizmu s niskim ulogom/rizikom" olakšano socijalizacijom preko obitelji ili nekih drugih društvenih veza. Kad pojedinci kasnije dođu u kontakt s političkim aktivistima, oni su skloni sudjelovanju u aktivizmu s niskim ulogom/rizikom. Na taj način će pojedinci vjerojatno biti uvučeni i iskorišteni za oblike sudjelovanja s višim rizikom kroz cikličke procese integracije

i resocijalizacije. Ova je spoznaja potvrđena i Della Portinim istraživanjem Crvenih brigada (1988.) i Sagemanovim (2004.) radom na globalnom salafističkom pokretu. Della Porta je otkrila da je 45 posto od 1214 talijanskih militantata koje je proučavala imalo osobne veze s osam ili više članova skupine prije pridruživanja terorističkoj organizaciji. Jednako tako, Sageman je otkrio da je 75 posto od 172 identificiranih mudžahedina imalo prijašnje veze s džihadistima koji su otprije bili uključeni u obuku, planiranje ili provođenje terorističkih aktivnosti. Snow, Zurcher i Ekland-Olson (1980.) nalaze da je vjerojatnije da će se najmanje ili najslabije društveno povezani pojedinci u alternativnim mrežama pridružiti pokretu, za razliku od pojedinaca s jakim vezama u drugim mrežama. Oni su više "strukturalno dostupni" za sudjelovanje.

ZAKLJUČAK I PRIJEDLOZI ZA DALJNJA ISTRAŽIVANJA

Svrha ovog rada je pokušaj produblivanja spoznaja i pružanje detaljnijeg uvida u psihološku i sociološku dinamiku samoubilačkih terorističkih skupina i pojedinaca pregledom relevantne literature. Analiza svojevrsnog profila počinitelja samoubilačkih napada slijedi nakon sinteze rezultata psiholoških i socioloških istraživanja o samoubilačkom terorizmu objavljenih zadnjih desetljeća. Terorizam je, u pravilu, rezultat više uzročnih čimbenika – ne samo psiholoških i socioloških, već i povijesnih, političkih, ekonomskih i vjerskih, između ostalih. Oni mogu stvoriti okruženje za pojavnost terorizma i ukazati na prevladavajuće značajke određene kulture ili odgovarajućih etničkih podskupina. Tema je vrlo kontroverzna u literaturi. Američki autori opsežne i složene znanstvene studije (Nacionalni institut za istraživanja obrane, RAND 2009., xxi) naglašavaju da "bez obzira na to kakvu ulogu imaju temeljni uzroci fenomena terorizma, vjerojatnost da se terorizam razvije kao rezultat temeljnih uzroka povećat će se ako određena društvena skupina vjeruje da je nasilje legitimno (čak i ako ga drugi vide kao terorizam), ako ima dostatnu motivaciju (osjećaj nepravde) i ako postoje društvene strukture koje dopuštaju teroristička djelovanja". Zbog toga se kao najvjerojatniji uzroci terorizma navode etnički, vjerski i ideološki sukobi, političke nejednakosti, siromaštvo, tradicija nasilja, nepostojanje načina mirne komunikacije, duboke podjele unutar vladajućih elita, pad povjerenja u režim itd.

Tumačenja koja se odnose isključivo na razinu psihologije pojedinca pojednostavljena su, netočna i nedostatna u pokušaju razumijevanja uzročnosti sudjelovanja u terorizmu. Vezano uz racionalno osmišljene strategije terorističkih skupina, organizacijska i socijalna psihologija s posebnim naglaskom na "kolektivni identitet", grupne procese i podjelu uloga unutar organizacije, daju konstruktivniji okvir za razumijevanje individualne i grupne psihologije i ponašanja terorista. U tom je smislu uloga vodstva jako važna u osmišljavanju jedinstvene poruke koja prenosi vjersko, političko ili ideološko opravdanje svojim sljedbenicima.

Terorističke kampanje nikada se ne događaju u vakuumu. Taj se fenomen u pravilu odvija unutar različitih kultura i država i razvija se unutar raznih simboličkih okvira i moralnih svjetonazora. Smatramo da bi se studije o samoubilačkim bombaškim napadima trebale usredotočiti na dinamiku i društvene ili institucionalne elemente ovog

fenomena, kao i dinamiku ljudskih interakcija, općenito, jer oni utječu na simboličke mentalne mape ljudi određene kulture, a u svrhu tumačenja i razumijevanja ove nasilne taktike. Samoubilački terorizam ne treba promatrati kao statički ili monolitni problem. Stoga samo objektivne, nepristrane i detaljne istraživačke studije, kao i metodička istraživanja fenomena i njegovog zamršenog konteksta mogu učinkovito razlučiti socio-političke procese, birokratske mehanizme i medijske strukture uključene u društveno nastajanje samoubilačkog terorizma. Buduća istraživanja stoga moraju sadržavati kombinaciju psiholoških, političkih, povijesnih, ekonomskih i socio-kulturnih čimbenika koji detaljnije pojašnjavaju što u određenoj društvenoj zajednici navodi ljude da se pridruže terorističkoj skupini, ujedine iza zajedničkih ideologija i nepravdi i daju svoj život za ono što drže plemenitim.

LITERATURA

- Abadie, Alberto (2006.) „Poverty, Political Freedom, and the Roots of Terrorism“. National Bureau of Economic Research, Inc., Washington, D.C. listopad 2004. god. <http://ideas.repec.org/p/nbr/nberwo/10859.html> (S pristupom 29. prosinca, 2008. godine)
- Argo, Nicole. *Understanding and Defusing Human Bombs: The Palestinian Case and the Pursuit of a Martyrdom Complex*. Znanstveni rad predstavljen na godišnjoj konvenciji Udruge za međunarodne studije (International Studies Association). Montreal, Quebec, ožujak 2004.
- Atran, Scot (2003.) “Genesis of Suicide Terrorism” *Science* (299):1534-1539.
- Bandura, Albert (1998.) “Mechanisms of Moral Disengagement“. U: Walter Reich (ur.) *Origins of Terrorism: Psychologies, Ideologies, Theologies, States of Mind*. Washington DC: Woodrow Wilson Center Press. Str. 161-191.
- Berko, Anat (2002.) *The Moral Infrastructure of Chief Perpetrators of Suicidal Terrorism: Cognitive and Functionalist Perspectives*. Neobjavljena disertacija, Bar Ilan University, 2002.
- Berko, Anat (2004.) *The Path to the Garden of Eden: The World of Female and Male Suicide Bombers and Their Dispatchers*. Tel Aviv: Yedioth Ahronoth Press.
- Bjorgo, Tore (2005.) “Introduction“. U: Bjorgo, Tore (ur.) *Root Causes of Terrorism: Myths, Reality and Ways Forward*. London: Routledge.
- Bloom, Mia (2004.) “Palestinian Suicide Bombing: Public Support, Market Share, and Outbidding.” *Political Science Quarterly* (199): 61-88.
- Bloom, Mia (2005.) *Dying to Kill: The Allure of Suicide Terror*. New York: Columbia University Press.
- Crenshaw, Martha (1981.) “The Causes of Terrorism“. *Comparative Politics* 13(4):379-399.
- Crenshaw, Marta (2002.) “Suicide” Terrorism in Comparative Perspective. U:

- Countering Suicide Terrorism* (21-19). Herzliya, Izrael: The International Institute for Counter-Terrorism.
- Crenshaw, Marta (2009.) "Intimations on Mortality or Productions Lines? The puzzle of "suicide terrorism". *Political Psychology* 30(3):359-364.
- Della Porta, Donatella (1988.) "Recruitment Processes in Clandestine Political Organizations: Italian Leftwing Terrorism". U: Klandermans, Bert – Hanspeter Kriesi - Sidney Tarrow (ur.) *From Structure to Action*. New York: JAI Press.
- Della Porta, Donatella (1995.) *Social Movements, Political Violence, & the State*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press.
- Ganor, Boaz (2005.) *The Counter Terrorism Puzzle – A Guide for Decision Makers*. Piscataway, New Jersey: Transaction.
- Hafez, Mohammed M. (2004.) *Manufacturing Human Bombs: Strategy, Culture and Conflict in the Making of Palestinian Suicidal Terrorism*. Paper presented at the National Institute of Justice Conference. Washington DC, listopad.
- Hassan, Riaz. "Suicide bombing: A Perspective." *The Daily Times*. http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=story_2005. (S pristupom 1. ožujka 2005. godine).
- Hassan, Riaz (2003.) *Suicide Bombing Driven More by Politics than Religious Zeal*. YaleGlobalOnline. <http://yaleglobal.yale.edu/article.print?id=3749>, (S pristupom 10. veljače 2005. god.).
- Helmus, Todd C. (2009.) "Why and How Some People Become Terrorists". U: Davis, Paul K. Davis – Kim Cragin (ur.) *Social Science for Counterterrorism: Putting the Pieces Together*, Santa Monica, Calif.: RAND Corporation, 2009. <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG849> (S pristupom 20. svibnja 2009. god.)
- Hoffer, Eric (1989.) *The True Believer: Thoughts on the Nature of Mass Movements*. New York: Harper Collins Publishers Inc.
- Horowitz, David (2003.) *The Deadly Ethnic Riot*. Berkeley, California: University of California Press.
- El Sarraj, Eyad (2002a) "Suicide bombers: Dignity, despair, and the need of hope". *Journal of Palestine Studies* (4)71-76.
- El Sarraj, Eyad (2002b) "Wounds and Madness: Why We've Become Suicide Bombers". *PeaceWork*. http://www.afsc.org/pwork/0205/02_0506a.htm. (s pristupom 12. veljače 2005. god.), 2002b.
- Horgan, John (2007.) "Understanding Terrorist Motivation: A Socio-Psychological Perspective". U: Ranstorp, Magnus (ur.) *Mapping Terrorism Research: State of the Art, Gaps and Future Direction*. London and New York: Routledge.
- Israeli Raphael (2002.) "A Manual of Islamic Fundamentalist Terrorism". *Terrorism and Political Violence* 14(4): 23-40.
- Jackson, Brian A (2009.) "Organizational Decisionmaking by Terrorist Groups". U: Davis, K. Paul – Kim Cragin (ur.) *Social Science for Counterterrorism: Putting the Pieces Together*. Santa Monica, Calif.: RAND Corporation. <http://www.rand.org/pubs/monographs/MG849/> (S pristupom u 20. svibnja 2011. godine)

- Juergensmeyer, Mark (2000.) *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Kimhi, Shaul-Shemuel Even (2004.) "Who are the Palestinian Suicide Bombers?" *Terrorism and Political Violence* 16(4):815-840.
- Koopmans, Ruud (1993.) "The Dynamics of Protest Waves: West Germany, 1965 to 1989". *American Sociological Review* 58(listopad):637-658.
- Kruglanski, Arie W. – Xiaoyan Chen – Mark Dechesne (2009.) "Yes, No, Maybe in the World of Terrorism Research: Reflections on the Commentaries". *Political Psychology* 30(3):401-417.
- Long, David E. (1990.) *The Anatomy of Terrorism*. New York: Free Press.
- McAdam, Doug (1988.) *Freedom Summer*. New York: Oxford University Press.
- McCauley, Clark R. (2011.) „The Psychology of Terrorism“. <http://www.essays.ssrc.org/sept11/essays/mccauley.htm>. (S pristupom 24. svibnja 2011. god), 2001.
- Merari, Ariel (2004.) *Suicide Terrorism in the Context of the Israeli Palestinian Conflict*, Paper presented at the Suicide Terrorism Research Conference, National Institute of Justice, Washington D.C.
- Moghadam, Assaf (2003.) "Palestinian Suicide Terrorism in the Second Intifada: Motivations and Organizational aspects". *Studies in Conflict and Terrorism* (26):67-72.
- National Defense Research Institute. Social Science for Counterterrorism – Putting the Pieces Together. Santa Monica: RAND Corporation, 2009.
- Newman, Edward (2006.) "Exploring the 'Root Causes' of Terrorism". *Studies in Conflict & Terrorism* (29):749-772.
- Noricks, Darcy M. E. (2009.) "The Root of Causes of Terrorism". *Social Science for Counterterrorism – Putting the Pieces Together*. National Defense Research Institute, Santa Monica: RAND Corporation.
- Oliver, Ane Marie – Paul F. Steinberg (2005.) *The Road to Martyrs' Square: A Journey into the World of Suicide Bomber*. New York: Oxford University Press.
- Pedahzur, Ami – Arie Perliger (2003.) "Altruism and Fatalism: The Characteristics of Palestinian Suicide Terrorists". *Deviant Behavior* (24):405-423.
- Post, M Jerrold – Keven G. Ruby – Eric D. Shaw (2002.) "The Radical Group in Context: Identification of Critical Elements in the Analysis of Risk for Terrorism by Radical Group Type". *Studies in Conflict & Terrorism* 25:101-126.
- Post, M. Jerrold – Ehud Sprinzak – Laurita Denny (2003.) "The Terrorists in Their Own Words: Interviews with 35 incarcerated Middle Eastern Terrorists". *Terrorism and Political Violence* (15):171-184.
- Post, M. Jerrold (2009.) „Reframing of Martyrdom and Jihad and the Socialization of Suicide Terrorists“. *Political Psychology* 30(3):381-385.
- Post, M. Jerrold – Farhana Ali – Schuyler W. Henderson – Steven Shanfield – Jeff Victoroff – Stevan Weine (2009.) "The Psychology of Suicide Terrorism". *Psychiatry* 72(1):13-31.

- Sageman, Marc (2004.) *Understanding Terror Networks*. Philadelphia, Pa.: University of Pennsylvania Press.
- Sageman, Marc (2008.) *Leaderless Jihad: Terror Networks in the Twenty-First Century*. Philadelphia, Pa.: University of Pennsylvania Press.
- Schweitzer, Yoram (2000.) "Suicide terrorism: Development and main characteristics." Predavanje održano na međunarodnoj konferenciji *Countering Suicide Terrorism*. Herzliya, Izrael: International Institute for Counter-Terrorism (ICT).
- Silke, Andrew (2003.) "The Psychology of Suicide Terrorism". U: A. Silke (ur.) *Terrorists, Victims, and Society: Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences*. West Sussex, England: Wiley.
- Snow, A. David – Louis A. Zurcher, Jr. – Sheldon Ekland-Olson (1980.) "Social Networks and Social Movements: Microstructural Approach". *American Sociological Review*, 45(October):792.
- Sprinzak, Ehud (2000.) "Rational Fanatics". *Foreign Policy* (120): 66-73.
- Stern, Jessica (2003.) *Terror in the Name of God: Why Religious Militants Kill*. New York: Harper Collins.
- Tarrow, Sidney (1998.) *Power in Movement: Social Movements, Collective Action and Politics*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, drugo izdanje.
- Tilly, Charles (1978.) *From Mobilization to Revolution*. Reading, Mass.: Addison-Wesley.
- Varshney, Ashutosh (2001.) "Ethnic Conflict and Civil Society: India and Beyond". *World Politics* 53(3).
- Victor, Barbara (2003.) *Army of Roses: Inside the World of Palestinian Women Suicide Bombers*. Emmaus, PA: Rodale Books.
- Victoroff, Jeff (2005.) "The Mind of the Terrorist: a Review and Critique of Psychological Approaches". *Journal of Conflict Resolution* 49(1):3-42.

PSYCHOLOGICAL AND ORGANIZATIONAL APPROACHES TO SUICIDE TERRORISM

Ksenija Butorac

Summary

Since the beginning of modern suicide terrorism in the early 1980s (Lebanon), suicide terrorism has become the most deadly form of terrorism. Although suicide attacks amounted to just three percent of all terrorist incidents, these attacks were responsible for forty-eight percent of all fatalities. Single-factor explanations overlook the fact that terrorist behavior is an interaction between individual psychology and external environment. Psychological aspects of the terrorism phenomenon are an important area of research but it needs to be approached with caution (motivational process, psychopathology, identity issues, longing for religious purity, humiliation, despair, revenge etc). Terrorist acts are rarely carried out by individuals acting on their own but by individuals who are members of larger network. Hence, there is a need to distinguish among individual motives on the one hand and organizational reasons to engage in suicide attacks on the other hand. Second level of analysis focuses on organizations (groups, cells) which have distinct goals and motives – the need to maintain themselves choosing to adopt particular group dynamics and tactic. Tactical and political motives and goals affect the organization's decision to embark on suicide attacks. Suicide terrorism is used mainly because it has proven to be an effective strategy, militarily and/or politically. The third approach is environmental covering the various historical, social, cultural, religious and economic factors and conditions that provide the context for the individual and the organizational level.

Keywords: suicide terrorism, psychological profile, collective identity, organizational strategy, socio-cultural context, permissive and precipitant factors